

FILOSOFIAREN MUIÑA

1.- Zer da filosofia ta zer ez da filosofia?

Geronen burua filosofilari uste degunok, ba ote dakigu jakin geuk ere! Geiegi ez beñipein, bestela ezjakinen bati erakutsi bearra dezula egin zazu ta laister ikusiko duzu zeure burua larri zer esan ez dakizula. Orixe nai nuke nik euskerazko lan onekin, Filosofiaren "zera" agirian jarri, jartzen saiatu beintzat, danera jota irudimenaren urbillago ipintzea besterik irixten ez badet ere. Baezpadan ez litzake gaizki etorriko Guillermo Dilthey bere "Filosofiaren muiña" idaztia daramatela aurrendari aurrez esatea.

2.- Arloaren berri eman da gero, galdera bat dator bereala: nundik norako bidea aukeratu-ko dugu elburura irixteko, zein metodo, filosofi-arazoetan deritzaion bezela?

a) Filosofi itzaren esan-naitik, "etimologitik", asita, auzia galtzekoak dira itxura guztiak, ez baitu JAKINTZA-ZALETASUNA gauza arrontaz kanpora beste zer-esanik jaurtitzen. Baztertu dezagun bada bide au.

b) Beste bat eskuratu liteke: Filosofolariak gaurdaino emandako definizioak jaso ta bata-besteak elkar neureuz goitik berako definizio

bat osatu. Baina ezberdintasun ez-erik a kar ikusi-
-ezinakoak dirala oartu ond ren, gaitza deritzai-
gu osatu bidez orrelako derinizino sakon ta esen-
tzizkoa arkitzea. Ona ale batzuk: Platon'en iri-
tziz "jakintza uts eta seilla" omen da filosofia;
Estoiko ta Epikurotarrak diotenez "birtute ta zo-
rion gaillurrera elduko ez-eluko leia"; Wolf'ek
"Scientia possibilium quatenus esse possunt"; Fe-
deriko Ueberweg'ek "aintzin-usteen (principios)
jakintza"; t.a....

d) Aukerarik gelditzen da oraindian: ez ote
da obe izango definizino oiek alde batera utzita
-aal izan ezkerre beintzat-, Edestiak damaigun
bezela Filosofia atxitu ta ezur barruko guna zu-
rrut egin?

Orra, ba: filosofiaren gun ori zurrut egi-
teko gun berbera zein dan ez ote dugu jakin bear-
lenbizi? Lengora gatoz ba, arriakin burua jo ta
burua arriakin jo berdin xamar omen da, euskeraz-
ko esakerak dion lez.

Baina ez, guk zer dan jakin gabe zurrut
egiteari ekingo diogu orratik, NUN DAGON jakin
dezakegulako, noski. ZER DAN, geroxeago, lanaren
buruan esateko utziko dugu, asierako asmoa ukat-
zen jardun gabe.

Orain, gure lenengo eginbearra auxe da, fi-
losofi-antza azaltzen duten sistema guziak bildu,
ta oiengan barne-mami bakar ta ukigarria berezitu.
Ez da, ba, gure eraso-oina elburutzat agindu du-
gun filosofiaren "zera" ura emen aitzindurik (pe-
titio principii), jakiñerdiko edozein gizonak so-
matzeko lain filosofi-antza ta usai apartekoa bai-
zik.

3.- Ta egia esan baldin badugu jaiotze egu-
netik arrezkero beti beneta filosofi bailiran
agurtuak izan diran sistemaR ba-daude: gizadiak
oiengan filosofi-muina atzeman duanaren seinalea:
Platon, Aristoteles, Descartes, Leibniz, Kant
eta Hegel, adibidez.

Esandakoakin ia oartzeko astirik gabe bi-
dean asita gaituzu, jarraitu besterik ez zaigu
palta. Goazen aurrera.

Alako sistematan uxartuz, ezberdintasunak
bazter, beti ere ezaupide sakon berdinak adirei-
ten ditugu: guzi oiek, EROTASUN-ZALEAK izatea bat,

apurka ta zatika dabilleenaren aldean. Orrezaz gainera, beti, filosofilariaren so-egitean **ARRAZOI-EZAGUTZA** dabil nagusi: ona ezaupideetan bigarrena. Esan dugunez, ezaupide bi aukerak zeintzen dute filosofi izena merezi duan edozer:

- a) Izakien orotasuna beti begiratzea.
- b) Orotasun orren aurrez-aurre arrazoï soilla galdegiten ta ezagutu naian.

4.- Baiña orain arteko bidean jasotako gaiki aukerak aberastu bearrean arkitzen gera, formalegi dira, ta larru gorrian utzi ditugula esango luteke bestela. Edestiak damaigun alkarrenganako lotunean sistema sorta aztertzea izango dugu oraingo gaia: Edesti-arauz aldakuntzaren gora-beherak laburki ta so batean gureganatu. ikusgune ontatik alkar jasan-eziñeko definizioak ere ulertzeko gauza izango gera.

A) Sokrates: Filosofilari onen jarkeran grezitar gogoaren ikus-naia, arrazoiz ezagutu naia da ezagun. Gizoraren **bizitza** osoa gogartea oinarri dula jaso nai luke; edozein egitez arrazoia jabetu dedilla, ta zertan ari dan jakin. Bizitza ta bizitza-saillak filosofilariari dagokion eran carpetu. Jokera oni betekundea emango diona Platon dugu.

Platon: gizonaren bizitzeko zer guztiak (ekiteari dagozkionak bakarrik ez. agintarien edo olerkariaren edo jakinzalearen eginkizunekoak ere berdin) guztiak filosofi-oiaketaz berdintsu basartetuko ditu. Sokrates eta Platon'en filosofia litzake esate baterako: norbere buruak jakintzarekiko ta ekitearekiko dauzkan balioak -egi, eder eta onaren balioak- gogarten diarduanaren zeregina.

B) Aristoteles'en eginkizuna, berriz, kanporago, nolabait esateko, izate-izatasunaren soroan dago. Ta bere filosofiaren erdi mamitsua **OROGAINDIKO IZATEAREN IAKINTZA**, lenbiziko filosofia, Metafisika, gauzen izaki-muinari buruz diarduna, izakien alkarrenganako lotuneak ta errorik sakonena atzematen dabilleen ori da. Sokrates eta Platon'en filosofia **NORBERE BURUAREN AZTERAUNTZA** bezela agiri da. Aristoteles'ena, berriz, **MUNDUA DANAREN IKASKINTZA**, munduaren buru-jabetze edo konzepzio laburki esateko.

Orain pixkat zearka, ondorengo sistemak bide jakinetok euren pausoak nola zuzendu dituzten erakusten saiatuko gera.

A') Aristoteles'en urrengo arboa: Estoiko ta Epikurotarak. Filosofia dala-ta norberc buruari arpegia ematera eldu gera berriz ere: ikuspegika ingurumai estatu egin zaigu, ordea, Platon ta Sokrates'ekin zeukan zabalune ura ez da inundikan agiri. Ain zuzen, filosofi ontan "ekiteari" dagozkien auziak besterik ez dute aintzat artzea merezi: bizitzaren filosofia biurtu da.

B') Descartes, Leibniz, Spinoza: auek irurak bestelako joera berdiña, Aristoteles'en araukoa, azaltzen dute, MUNDUA DANAREN JAKINTZA ortan lanean ari baitira.

A'') Kant datorkigu urrengo: Platon'en araura jokatu du onek, norberaren gogoa ezagutze lanean. Egia da ordea, ezagutzearen egizko oinarriak aztertuz asi zala, baiña ez zan or gelditzeko gizona, eder ta onaren balioekin ere ekin zion, ta bakcitzaren oinarriak billatu ta bertan tinkotu arte ez zun etsi. Kanten filosofia: norberaren baitan sartu-aztertze zearo bat da, bere buruaren baliozko jokabide osoa epaitzearren gizon ikasiak egiten duan gogarte-lana...

B'') XIX'garren gizaldian DOIXTARREN IDEA-LISMOA, munduaren eritzipen edo konzepziño berria ao-betean eskeiñiz. Fichte, Schelling eta Hegel dira mundu berri orren langilleak. Ta berolen gorai patze bakarrak, materialismo, positibismo ta neokantismoaren alderdikariak eraiki egingo ditu.

A''') Neokantismoa: Onek Kant'en sisteman "ukigai" (material, objetivo, número) agiri dan edozer baztertu egiten du. Filosofiak ementxe "formal" itxura jazten du zearo: gure ezagutzearen aalpidea ta jokua ikasi nai luke ta bein betiko filosofia egiteko bide-tankera ziar bakarra aukeratu.

B''') Bestelako joera bat neokantismotararak baztertutako ukigai izaki-alcengana dijoa zuzenean, aien formalismo-metodismoak ezetsita.

Mendeko filosofia bera azkenengo bide ontako autsa oinetatik astindu gabe dago oraindik, naiz "Metaphysica inductiva" deitu (E.von Hartmann, Wundt, Driesch, eusleak), naiz "Intuiziozko filosofia" (Bergson) edo gaur eguneko "Fenomenologie" (Husserl, Scheler) guztiak entzun aundikoak.

Oldozmen edo pentsamentuaren aldakuntz osori jaramon egiñaz, Edestiak lagun, filosofiari emandako so bete onek, filosofiaren asmo dugun "Esentizko esanai edo konzeptuaren" gaiki berri bi zeazteraino ekarri gaitu: NORBERAREN KONZEPZIOA eta MUNDUAREN KONZEPZIOA. Bata bestearen aurrezkoak bailiran jokutzen dutela ere oartu aal izan dugu: zenbait eta bata nabarmenago, orrenbestean bestea itzaltzenago. Filosofiaren Edestia azkenean bien artean batera ta bestera dabillen esekiaren antzeko iruditu zaigu, ta onek guretzat gauza atsegingarri bat esan nai du: guk edireindako gaiki bi oiek, benetan, asmoan dugun ezentzizko esanaia edo konzeptuari dagozkiola. Ez baita bidezko ez ara ta ez ona alperrik ibiltzea, "bai bata ta bai bestea" esan besterik ez dago, izan ere filosofia, biak, norberaren konzepziñoa ta munduaren konzepziñoa da bat-batean.

5.- Azkenengo jasotako osagai "materialak", lenago izandako osagai "formalekin" (orotasun zaltetasuna ta arrazoizko ezagutze soilla) orobatzeko ordua ere eldu zaigu. Izakien orotasuna bi aldetera artu diteke orain azkenengo erdietsitako ezentzizko gaiki oen egitez; izaki-orotasuna bai kanpoko munduari ta bai norberaren barrukoari erantsi lezaiokelako, alegia. "makrokosmos" edo "mikrokosmos" dala, bieri zor zaie izaki-orotasuna. Batari edo besteari kaso gelago egite ortatik dator kio filosofiari munduaren konzepziño bezela edo norberaren konzepziño bezela beste batzutan agertzea. Dana dala, ezentzizko gaiki azkenengo bi oiek egoki datoz, lengoak ornitu ta zeaztu beste zeregiñak ez dute-ta.

Onezkero, filosofiaren muiñari buruz dakar gun arloan zerbait erabakitzeke gauza ba-gerala uste dut. Dasagun bada, Filosofia: 1) norberaren baliozko jokabidea ikusteko gogoak barreberuntz egiten duan sartu-aztertze bat dala, naiz ekite

gauzetan edo jakite-uts gauzetan aritu, ta gainerra, 2) munduaren arrazoizko ezagutze-betean atsedan artu arte, izakien arteko azken-lotuneak ulertze-lanean gogoak daukan lei bizi bat.

Erdika bi aukeraindik sakonkiago lotetsi ditzakegu. Izan ere, Platon eta Kant'ek adierazi bezela, jomuga ta iritxi-bideen arteko alkartasuna zor omen diote alkarri: gogoak beregan diardun sartu-aztertze ori, munduaren irudi edo metafisiku-ezagutza irixteko bidea besterik ez da.

Esan dezakegu, bada, arrazoiketa guzien buruan, Filosofia zera dala: "Jakintzaren ta ekitearen baliozko eritziari buruz azterketa bide dula, gizonaren gogoak munduaren buru-jabetze edo konzeptzino bat irixteko darabilen asmo ta leia."

6.- Filosofiaren muna aragi bizitan uzten duan definizioa auxe induziozko bidez erdietsi dugu. Lana zearo gaindu dezagun, orain dezuziozko bidea edo metodoa erabiliaz. Emen datza zeregina: gogoaren egimen (funtzio) goienen artean filosofiari dagokion lekua erabaki, Kultura-saillean dagokion lekua. Kulturaren Funtzio sorta begitaldi bakar baten gureganatzeak on egingo digu ta argi berri bat ixiotuko al du iritxitako filosofiaren esentzizko konzeptu bairuan.

Gogo ta Kulturaren Funtzio nagusiak filosofiarekin dauzkaten aldeak ikustera goazen.

Morala. Filosofiaren urrutien bizi dana iruditzen zaigu; gizakien ekiteari begira bizi da, naimenaren alderdietan. Filosofia berriz jakintza utsaren gizaki-alderdikoa dugu.

Jakintza. Filosofia ta biak aideak dirala ezagun daukate. Jakintza-utsaren alderdietan bizitzea da berdina-izea ematen diena. Ordea, bata gauzen orotasunari begira ari dan bitartean, besteak izadi-saillak besterik ez ditu beitzen. Baina ez da au guztia. Inolaz ezin dezakegu filosofia aparteko jakintza mota bat bezela begira, jakintza endapean endaki bailitzan, "orokar jakintza", esate baterako, izendatzen dugularik. Filosofiari dagokion OROTASUNAK jakintza-sail bakoitzeako aleak bata bestearen urrengo ipintzea baino zerbait geitxuago eskatzen du. Ikusgunea da batez ere emen aldatzen dana, ortan aparteko ikus-

gune ta funtzio bear baidu. Filosofilariaren ezagutza ta jakintsuarena berez eta izatez dira ezberdiñak, ez gaian bakarrik.

Edertia ta Erlijioa... ta Filosofia, idekoak irurak, gar berean ari baitira: munduaren eta bizitzaren zer-ote berau da-ta olerti, erlijio ta filosofiaren igarkai. Izadiari buruz bere iritzia agertu, munduaren konzepziño bat asmatu, galdera onen azkurea asetzeko erantzun baten bila dabiltz irurak. Ala ta guziz ere, nun edo nunbait idekoak izan arren, berezitu ere jatorrian egiten dira. Konzepziñoa filosofiak sortu baldin badu, jatorrian arrazoizko ezagutza bearko izan. Baldin erlijioak, fedea, biotzeko joaldi ta ikutuak, norberantzat bakarrik baliotsu diranak. Filosofilariaren konzepziñoak guztiontzat inuardunak nai dute izan ta arrazoiz egiztatu ditezke, ala uste beintzat. Erlijio konzepziñoari baiezkoa emateko orduan, berriz, danontzat berdiña uste dugun arrazoi-ezagutza ez du balio, nor bakoitza da, biotz ukialdiak lagun, bere auzian azkenengo itza daukana. Jatorriz, izatez, dira, bada, ezberdinak, ta au alkarren antza alperrik galdu gabe.

Orobat filosofia ta edertia ondoko ezberdintasunak berezitzen ditu. Emandako munduaren eritzipena edo interpretaziñoa ez da oldozmenaren indar utsez sortua, intuiziñoa ta biotz-ukialdiak batez ere ezagun ditu etorhuruan. Obeto esatearren, ertilariak, gizonaren indar eta almen guziak eragindako arnasaldi baten irazaten du bere egin-tza. Au egillearen aldetik.

Baiña egitekoan bertan ere ertilariak eta filosofilariak ez dute gauzen orotasuna era be-rean atzitutzen. Ertilariak lenen-lenengo izaki edo gertaldi (proceso) bakarra du begitartean, gaiñera auek aiderazteko orduan "antzeztu" egiten ditu, irudia erabiltzen du. Baiña ez alperrik, jokoak zer esana ba du: gertaldi antzeztuak benetako gertaldiaren izakera du azaltzen, eta itxuraz, izaki bakartiaren gertaldi dana, esan-naiean, mundu osoaren gertaldia adierazten du. Ertilariak eta olerkariak aurena, izaki edo gertaldi bakartiak eritzipetu egiten badituzte ere, zearbidez mundu edo bizitza osoaren eritzipena egiten ari

zaizkigu.

Ona laburki esanda filosofiari kultura-saillan dagokion lekua: filosofiak bi matrail ditu, bata erlijioari ta edertiari begira ta jakintza alderuntz bestea. Aiekin bat gauzen orotasunari kaso egiten diola dauka. Bestearekin, berriz, jakintza eta biko arrazoizko ezagutze soilla erabiltzen omen dute. Filosofia danen erdian; eskubi-aldean erlijioa ta edertia, beti ere erlijioaren urbillago (aurrena, filosofiak bezela, gauzen orotasuna begiratzen baidu), ta ezkerrean, jakintza arrazoia nagusi dula.

Andonegi'tar Xabier
Arantzazu'ko praillea

